

DAGENS FRÅGOR

Den 5 juli 1937.

Vår högsta militära ledning. Den 1 juli 1937 inträdde förändringar av genomgripande innebörd i riksförsvarets militära ledning, som hittills representerats av ett 40-tal direkt under konungen lydande, inbördes sidoordnade myndigheter. I enlighet med 1936 års försvarsbeslut och på grund av nyligen verkställda utnämningar togo nämnda dag särskilda chefer befälet över och därmed även ansvaret för verksamheten inom de tre försvarsgrenarna, d. v. s. armén, marinen och flyget. En betydelsefull konsolidering av befogenhet och ansvar äger därigenom rum inom dessa. Samtidigt träder den för riksförsvaret gemensamma försvarsstaben i verksamhet. Därigenom erhålles ett sammanhållande, militärt organiserat organ även över — eller i varje fall vid sidan av — de tre försvarsgrenarna.

Liksom de flesta genomgripande reformer å statsförvaltningens område har även den nu beslutade omorganisationen av den militära försvarsledningen föregåtts av långvariga utredningar och starka meningsbrytningar, såsom framgår av de sista femtio årens historia. Instinktivt kände man på olika håll, att allt ej var som det borde vara, men de ständigt återkommande diskussionerna visade en märklig benägenhet att rinna ut i sanden. Försöken att genom ändringar i departementalstyrelsen och genom sammanslagning av de båda försvarsdepartementen — denna reform beslutades år 1919 och genomfördes år 1920 — få till stånd en större enhet i den militära ledningen fingo ej verklig betydelse för den föreliggande frågan, enär departementscheferna allt mer avkopplades från de militärfackliga uppgifterna och i huvudsak framstodo såsom politiska förtroendemän. Man kunde alltså ej räkna med att de i fred skulle leda det tekniska förberedelsearbetet eller i krig föra befälet i fält. Vinsten av 1919 års reform låg på det administrativa och förvaltningsmässiga området. De förslag, som under åren 1907—1930 framkommo, att inrätta försvarsgrenschefer och därigenom undanröja de mest påtagliga olägenheterna av den rådande splittringen ledde ej heller till resultat. Den djupare förståelsen för vikten av koncentration hade ännu ej trängt igenom, icke ens hos de militära myndigheterna. Böjelsen för individualism och för självständigt handlande vägde mången gång mer än det rationella förnuftets krav på enhetlighet och på subordination under högre uppgifter.

Så kom 1925 års försvarsordning med inrättandet av en tredje försvarsgren, flygvapnet. Nu blev splittringen än mer påtaglig. Svårigheten att inpassa flygvapnet i det hittills gällande systemet och ovissheten om flygvapnets framtida roll bragte ny fart i diskussionen om försvarets högsta ledning. Frågan kunde ej längre uppskjutas utan en systematisering måste i någon form åvägabringas. Det framstår

som ett intressant fenomen, att flygvapnets tillkomst på ett positivt sätt befruktade organisationsdebatten.

Samtidigt ställdes problemet i ny belysning. Erfarenheterna från världskriget utkristalliserades, samtidigt som den politiska och sociala utvecklingen i Europa under 1920-talet och början av 1930-talet sprängde de gamla läglarna och påvisade behovet av en militär maktkoncentration av helt annan styrka än vad som förut ansetts erforderligt. Såsom aldrig förr framträdde försvaret som ett riksförsvär. De diktaturstyrda länderna gingo i teten, de demokratiska följde snart efter. Samhället i dess helhet har blivit engagerat i försvarets tjänst. Militärerna vid fronten och civilbefolkningen bakom fronten äro integrerande delar av samma kämpande försvarskraft. Problemet har vuxit både på bredden och djupet. Samverkan i alla former är dagens lösen, samhällets alla krafter skola så dirigeras och samordnas, så att högsta möjliga effektivitet uppnås. En enhetligare ledning framstår alltså som ett oeftergivligt logiskt krav, som en av utvecklingen frampressad organisationsform.

De stora och ledande nationerna ha också insett detta och skapat inrättningar, som ansvara för det gemensamma hela. Betecknande är, att t. o. m. ett så konservativt land som England resolut tytt sig till det nya systemet och i detta lyckats i viss mån infoga även dominions. Sedan dåvarande försvarsminister Malmbergs förslag till riksdagen 1929 och 1930 avslagits, upptogs frågan i Sverige till ingående prövning av 1930 års försvarskommission, som drog ut konsekvensen av den sista tidens utveckling. Delvis med stöd av tidigare utredningar kom försvarskommissionen till det resultatet, att de tre försvarsgrenarna borde sammanföras under var sin chef samt att de vidare borde beträffande krigsförberedelserna samtliga underställas en särskild överbefälhavare. Denne skulle leda det operativa krigsförberedelsearbetet och för den skull till sitt förfogande erhålla en ur samtliga försvarsgrenar rekryterad stab.

När 1936 års riksdag behandlade försvarsfrågan, vidtogs den förändringen i försvarskommissionens förslag om högsta ledningen, att någon överbefälhavare icke skulle tillsättas under fred. Däremot bibehölls om än något förminskad den för hela riksförsvaret gemensamma försvarsstaben. Chefen för försvarsstaben är därmed under konungen ställd vid sidan av cheferna för armén, marinen och flygvapnet. Han saknar sålunda befälsrätt över försvarsgrenscheferna. Full enhetlighet kan därför icke sägas vara införd i riksförsvarets militära ledning. Försvarsstaben kan emellertid betraktas som en rådgivande myndighet med stor arbetskapacitet i för de olika försvarsgrenarna gemensamma frågor — främst rörande försvarsberedskapen. Mot bakgrunden av hittills rådande månghövdad ledning med därav följande divisionsansvar och övriga olägenheter är den genomförda reformen att betrakta såsom i hög grad betydelsefull. Den skapar betingelser för ökad effektivitet i fredsarbetet och den möjliggör en smidig övergång till en ändamålsenlig krigsorganisation.

Dagens frågor

Här liksom annars kommer det emellertid an på tillämpningen, på förmågan hos de högsta militära cheferna att ingjuta anda och liv i bestämmelserna och organisera ett företroendefullt samarbete. Här om någonsin gäller klausulen i regeringsformen, att myndigheterna skola »räcka varandra handen» till befördran av rikets tjänst. Med åsidosättande av personliga affekter och prestigesynpunkter måste alla högre som lägre befattningshavare vara besjälade av saklig nitälskan och fruktbärande lojalitet. Riksförsvaret får ej vara en tummelplats för intriger och personliga motsättningar. Samtidigt åligger det cheferna att uppmuntra och stimulera sina underlydande och lämna dem viss frihet att handla efter bästa förmåga och på eget ansvar. Därigenom sporras dessa till självverksamhet och initiativlust. För ett land som Sverige med dess i förhållande till stormakterna begränsade resurser måste sammanhållning i det hela och frisk håg hos individen råda.

Skulle man våga ställa ett horoskop för framtiden, torde det påståendet kunna göras, att utvecklingen kommer att understryka behovet av en fortgående koncentration och enhetlighet. Så som samhället för närvarande utdanas och det utrikespolitiska spelet gestaltar sig, måste krafterna samlas till en gemensam fåra och icke tillåtas att utmynna i en mängd grundare rännilar, vilka ej förmå alstra tillräcklig energi. Med kännedom om den svenske officerens vilja att ärligt och plikttroget gå till verket kan man också förvänta, att de olika försvarsgrenarnas representanter i försvarstaben skola inom kort övervinna den främlingskänsla för varandra, som tilläventyrs kan vara till finnandes, och genom de dagliga personliga rådplägingarna få en klarare bild av riksförsvarets grundläggande problem, ingen till skada och alla till gagn.

Statsministerstyre eller departementschefsstyre? Skilda typologiska synpunkter kunna anläggas på ministärer, och statsvetenskapen brukar sålunda bl. a. söka fastställa, om en regering domineras av statsministern eller om ledningen är mera jämnt fördelad. En värdering efter denna måttstock är självklart ganska svår att göra. Man vet icke, hur det tillgår inom statsrådsberedningens slutna konklav eller vem som där betyder mest. Och den omständigheten, att en statsminister ofta eller endast sällan talar i riksdagen, behöver icke uttrycka att han i motsvarande större eller mindre grad dirigerar sin ministär.

Om man begränsar sig till tiden fr. o. m. statsministerämbetets inrättande, d. v. s. 1876 och Louis De Geers andra ministär, är det emellertid alldeles uppenbart, att Boström, Hj. Hammarskjöld och Ekman dominerade i sina regeringar, likaså att politiker som Themptander, Staaff, Lindman, Edén och Trygger voro verkliga regeringschefer om än icke i samma grad förhärskande; däremot är det svårt att tänka sig att män som Thyselius, Bildt och v. Otter varit stort mer än formella ledare. Naturligtvis innebär detta icke, att departementschefer och konsulter i ministärer med totalt dominerande statsministrar

varit marionetter eller relativt sett stått i en klass under motsvarande ministrar i kabinett av annan typ. För att blott taga ett enda exempel: i Boströms första ministär funnos bland departementscheferna så framstående och viljestarka män som von Krusenstierna, Rappe, Douglas och Gilljam. Skillnaden har legat däri, att statsministern i en sådan regering — för att citera d:r Leif Kihlbergs karakteristik av Boströms första ministär i avhandlingen »Den svenska ministären» — »framstå närmast som biträdande hjälpare i och för den fackliga upplysningstjänsten. — Där politiken tränger in, där viltager omedelbart hans dominium. Hans regeringsledning står hors concours. I rådgivarkretsen finnes ingen, som tillnärmelsevis kan mäta sig med statsministern eller allvarligen göra honom ledningen av regeringens i egentlig mening politiska frågor stridig. — Statsministern ingriper dirigerande i de mest skilda spörsmål; han spelar samtidigt på flera strängar och successivt på dem alla. Det individuella greppet förmärkes genomgående — i styrka som svaghet framträdande.» Denna beskrivning av 1890-talets regering, skriven i början av 1920-talet, passar till punkt och pricka in även på C. G. Ekmans båda ministärer; överensstämmelsen sträcker sig t. o. m. dit-hän, att den senare i likhet med sekelskiftets store »rikspolitiker» åtminstone till en början torde ha eftersträvat att förvärva opolitiska fackmän som medhjälpare, f. ö. mera sällan med beräknat lyckligt resultat.

Att placera de socialdemokratiska ministärerna i denna typserie faller sig svårare. Trots Hjalmar Brantings enastående ställning inom sitt parti bibragtes aldrig allmänheten under hans tre ministärer det intrycket, att han utövade en deciderad ledning. Själv var han vid denna tid ganska gammal; dessutom var han icke någon detaljernas man, och än mer: han splittrade 1921—1923 sina krafter på den förenade uppgiften som stats- och utrikesminister. Hans betydelse stod i varje fall ej i proportion till den dubbla excellenstiteln. F. W. Thorsson spelade säkert inrikespolitiskt en lika stor roll som statsministern, och dessutom dröjde det icke länge, innan uttrycket konsultvälde blev en gängse beteckning för var tyngdpunkten i Brantings andra ministär var att söka. I dessa regeringar fostrades och tränades en samling då jämförelsevis unga politiker i regerandets konst, och denna krets — främst hrr Hansson, Sandler, Wigforss, Möller, Sköld (statssekreterare) jämte ett par mera fackmannabetonade socialdemokrater — har sedan bildat kärnan i de bägge Hanssonska ministärerna. Redan den rent socialdemokratiska regeringen 1932—1936 kännetecknas av denna sedan länge invanda samspelthet, som gav departementscheferna ett mycket stort svängrum. Både genom sin stora personliga insats vid de beryktade förhandlingarna före 1933 års krisuppgörelse och genom sitt eget magistrala uppträdande vid andra tillfällen framstod dock statsminister Hansson som regeringens suveräne ledare. En skicklig propaganda för »landsfadern» bidrog i icke ringa mån till att befästa detta intryck hos allmänheten. Vid 1936 års val gjorde propagandan honom både till

»välfärdspolitikens» inkarnation och till den svenska politikens hart när ende store starke man.

Ingen skall bestrida den nuvarande statsministerns begåvning, skicklighet och kraft. Hans ställning både inom partiet och inom regeringen är förvisso utomordentligt stark. Men om man efter iakttagelser särskilt från årets riksdag skulle försöka mäta räckvidden av hans chefskap, måste man betvivla att hans position är så dominerande som allmänheten efter all propaganda föreställer sig. Snarast skulle man vilja hävda, att det mest utmärkande för den nuvarande ministären är ett inom vissa rotlar långt drivet departementschefsstyre; detta innebär tillika att varje tal om konsultvärde numera är orimligt, ty ingen tror på allvar att hrr Levinsson och Quensel tillhöra de ledande inom denna samling av genomtränade fullblodspolitiker.

De departementschefer, som man härvid har i åtanke, äro hrr Sandler, Möller, Wigforss, Sköld och Engberg från socialdemokraterna samt hr Westman från bondeförbundet. Hr Janne Nilsson representerar icke samma professionella skicklighet — exc. Hansson har också vid ett par särskilda tillfällen fått sekundera honom —, och hr Pehrson-Bramstorp har alltför uppenbart fått sin självständighet kringskuren av företrädaren hr Sköld med dennes överlägsna viljestyrka, saklighet och debattörförmåga. Fackföreningarnas gisslan hr Forslund har säkerligen som envis viljemänniska få övermän i regeringsensemblen, men hans förmåga ligger närmast på amatörplanet och hans framträdanden ha icke präglats av någon iögonenfallande virtuositet. Den förstnämnda sextetten har i desto högre grad givit regeringen sin färg. Något behov av regeringschefens assistens har den aldrig haft. I den ena viktiga frågan efter den andra ha de sex försvarat regeringens propositioner på ett synnerligen auktoritativt sätt. Man torde f. ö. kunna sätta i fråga, om någonsin en svensk ministär haft en sådan uppsättning av var och en inom sitt område ledande och durkdrivna fackministrar. För undvikande av varje missförstånd vilja vi tillägga, att vi här icke yttra oss om det kvalitativa värdet av deras politik. Parentetiskt kan också tilläggas att återväxten bland de yngre riksdagsmännen i det socialdemokratiska partiet knappast kan inge förhoppningar om att i ledningen en ny generation av samma standard som den nuvarande kan ta vid, synnerligast som våra dagars ledaregalleri är så dominant att det nästan förkväver den uppspirande växtligheten. Vilken upphöjd ställning exc. Hansson än åtnjuter, är det evident att t. ex. exc. Sandler lika suveränt behärskar utrikespolitiken som hr Wigforss låt oss säga skatte- och penningpolitiken, hr Sköld näringspolitiken och hr Engberg den högre kulturen. Den expertis, som de sex nämnda departementscheferna företräda, torde vara statsministerns klart överlägsen, och för honom återstår främst att mera allmänt registrera, att bestämma vilka pjäser som skola få inspelas och när de skola uppföras samt dessutom att »gå emellan» vid utjämnandet av de motsatser, som kunna uppstå allra helst i en koalitionsregering.

Det är väl också mycket antagligt, att de nämnda departementscheferna i statsrådsberedningen spela en utomordentlig roll; bortser man från de hänsyn, som den socialdemokratiska majoriteten kan tvingas att för husfridens skull taga till bondeförbundsmedlemmarna, gör man sig säkerligen icke skyldig till någon felaktighet, om man utpekar hr Möller i första hand och hrr Wigforss och Sköld i andra hand som dem, vilka jämte statsministern utöva ett bestämmande inflytande även på regeringens allmänna politik.

I själva verket synes exc. Hansson på väg att få ungefär samma ställning i regeringen som Hjalmar Branting. Endast mera sällan tar han till orda i riksdagen — i andra kammaren i år yttrade han sig endast i remissdebatten, rörande högermotionen om förstärkning av 1936 års försvarsordning, om skytteanslaget, om sammanjämnningen rörande skollärlönerna och i dechargedebatten. Medan hr Ekman som statsminister assisterade sina kolleger med av nya saksaker till råge överfyllda anföranden, nöjer sig exc. Hansson med mera allmänna programmatiska talesätt, försåvitt han icke utnyttjar tillfällena att återkomma till sitt älsklingstema: prisandet av »väl-färdsregeringens» föregivna bedrifter. Det är möjligt att medvetandet om regeringsmajoritetens överlägsenhet och ackuratess vid voteringarna icke kunnat i år stimulera denne borne polemiker till någon livligare verksamhet; det är också möjligt att mångfalden av representativa bestyr tagit på hans tid och krafter och lagt hinder i vägen för honom att i detalj följa frågorna. I vart fall kan hans nuvarande ministär knappast etiketteras bland dem, i vilka statsministern dominerar. I hans ministär äro åtskilliga departementschefer mer framskjutna än någonsin. Men samtidigt är statsministerns position inför landet såsom ledare och symbol oomtvistligt sällsynt stark. Den nuvarande ministärens typ är därför egenartad. I verkligheten intar exc. Hansson mera en ställning som en extra president än som konseljpresident. Till äventyrs efterstävar excellensen Hansson denna särställning, när han alltmera överlätit riksdagsarbetet till sina gamla kamrater i regeringen och tillägnat sig sin patenterade allmänna landsfaderliga vokabulär.

Guldebattens faktiska bakgrund. I början av maj månad publicerade internationella banken i Basel sin sedvanliga årsberättelse, i förevarande fall omfattande tiden den 1 april 1936 t. o. m. den 31 mars 1937. Inom ekonomiska och finansiella kretsar i skilda länder motsågs rapporten denna gång med alldeles särskilt intresse. Främsta anledningen härtill var det kraftigt stegrade utbud på guldmarknaden, som på sistone framträtt och vars omfattning, orsaker och verkningar man visste vara föremål för undersökning från bankens sida.

Resultatet av dessa forskningar föreligger i ett utomordentligt instruktivt avsnitt av berättelsen, betitlat »A Year of Mounting Gold Supplies». Såsom ett vitsord rörande det förtjänstfulla sätt, varpå bankens experter på detta område — bland vilka svensken d:r Per

Jacobsson intager en bemärkt ställning — skilt sig från sin uppgift, torde böra uppfattas det faktum, att de efterföljande diskussionsinläggen i den ledande internationella finanspressen i flertalet fall framstå som rena parafraaser av rapportens synpunkter på problemet.

Inledningsvis lämnar berättelsen några synnerligen anmärkningsvärda data rörande guldproduktionens omfattning under år 1936. I förhållande till närmast föregående år utgjorde stegringen 4,3 miljoner uns — den största *absoluta* tillväxt, som någonsin förekommit. Men även procentuellt sett är ökningen av exceptionell storleksordning och uppgår till ej mindre än 13,5 % — en siffra, som överskridits endast vid tiden för upptäckten av de stora guldfyndigheterna i Kalifornien och Australien på 1840- och 50-talet och för den första exploateringen av gruvorna i Transvaal på 1890-talet.

Sistnämnda guldfält äro alltjämt huvudproducenten. Under år 1936 härrörde nämligen en tredjedel av världsproduktionen eller 11,3 miljoner uns av guld från Sydafrika. Därefter i ordningen kom Sovjetunionen, vars andel av världsframställningen enligt bankens beräkningar utgjorde en femtedel eller 7,4 miljoner uns. På denna punkt äro emellertid uppskattningarna endast approximativa, och för kort tid sedan oroades den engelska guldmaknaden av ett meddelande, att den absoluta siffran för Rysslands vidkommande rätteligen skulle vara 10,6 miljoner uns, ett förhållande, som om det vore riktigt, skulle sätta detta land nära nog i paritet med Sydafrika. Emellertid torde denna senare beräkning av den ryska guldproduktionen få anses väsentligt mindre tillförlitlig än bankens och i hög grad påverkad av vissa, som det synes, rent tillfälliga större utbud av ryskt guld i London under april månad. Stegringen av den ryska produktionen är emellertid, även om man håller sig till de av internationella banken uppgivna siffrorna, närmast fantastisk och uppgår i förhållande till 1929 års tal till 577 %, medan under samma tid världsproduktionens ökning utgör 79 % och tillväxten av den sydafrikanska produktionen stannar vid 9 %. De ryska myndigheternas rapporter ge vid handen, att ej mindre än 750,000 arbetare och 12,000 ingenjörer sysselsättas i guldgruvorna. I såväl Sibirien som Ryska centralasien ha nya fyndigheter exploaterats, av vilka några ge bärning åt över 25,000 personer. Även Förenta staternas och Kanadas guldproduktion ökades anmärkningsvärt under året — den kanadensiska icke minst tack vare de nya framkomstmöjligheter, som flygväsendet erbjuder. Rapporten fäster slutligen i detta sammanhang uppmärksamheten å den förskjutning, som den senaste tidens utveckling medfört beträffande det brittiska imperiets ställning som producent av den gula metallen. År 1929 härrörde 72 % av världsproduktionen från fyndigheter, belägna inom imperiet; 1936 utgjorde motsvarande tal blott 53 %.

Det kraftigaste incitamentet till den stegrade guldproduktionen är givetvis att söka i den höjning, som guldpriset under senare år undergått och som utgör en återspeglning av devalveringarna av de ledande valutorna. Det göres alltemellanåt gällande, att guldpriset är allenabestämmande för guldproduktionens omfattning och att pro-

duktionskostnaderna i och för sig skulle sakna betydelse. Denna uppfattning delas ej av bankrapportens författare, som tvärtom ingår på en undersökning av utvecklingen av den tyngst vägande omkostnadsposten, nämligen arbetslönerna, och påvisar, att dessa för det viktigaste produktionsområdet — Sydafrikas — vidkommande varit påfallande konstanta sedan 1929. Under samma tid har emellertid guldpriset stigit från 84 sh. 11¹/₂ d. till drygt 140 sh. per uns, d. v. s. med nära 70 %. Å andra sidan ha de stora vinster, som till följd härav kunnat inhöstas av ägarna till de bäst belägna fyndigheterna, i viss mån beskurits genom skatteskärpningar. Dessa ha emellertid icke varit av den omfattningen, att de kunna anses nämnvärt påverka de möjligheter till fortsatt stark produktionsökning, som enligt bankens mening vid oförändrat guldpris äro för handen.

Baselbankens undersökning begränsar sig emellertid icke till nyproduktionen av guld under 1936 utan analyserar även det betydande utbud, som under året ägt rum av tidigare tesaureerat guld. Rapporten erinrar i detta sammanhang till en början om, hur olika österns och västerns folk i detta hänseende reagerade vid depressionens inträde. I de österländska staterna medförde lågkonjunkturen oerhörda utförsäljningar av de under generationer hopade guldskattna. Från 1931 intill utgången av 1936 utskeppades från Indien, Kina och Hong-Kong 42 miljoner uns guld till ett värde av nära 4,5 miljarder schweiziska guldfraucs, d. v. s. motsvarande ungefär 2¹/₄ gånger världens totala årsproduktion av guld på 1920-talet. Men i de västerländska staterna ägde samtidigt rum en utomordentligt omfattande lagring av guld, vars totalbelopp emellertid är svårt att exakt angiva. Medan skeppningarna från Östern— vilka tydligen till dels haft karaktären av rena spekulationsaffärer, framkallade av det höga guldpriset efter 1931, men till dels också varit att beteckna som nödrealisationer — numera starkt gått tillbaka och under 1936 ej belöpte sig till mer än 437 miljoner schweizerguldfraucs mot exempelvis 1,191 miljoner år 1932, så synes en omsvängning i den västerländska allmänhetens hållning ha ägt rum först i samband med guldblockets sönderfallande i september—oktober 1936. Baselbanken beräknar, att den detesauration av guld, som följde på valutanedskrivningarna hösten 1936, omfattat i runt tal en miljard schweizerguldfraucs. Då världsproduktionen 1936 beräknas ha uppgått till ett värde av 3,777 miljoner fraucs och importen från Östern, såsom nämnt, till 437 miljoner, skulle alltså det totala utbudet på guldmaknaden ha varit drygt 5,200 miljoner schweizerguldfraucs.

Det torde ha visst intresse att se, vart dessa 5 miljarder fraucs tagit vägen. Överraskande låg är siffran för industriens och guldsmedkonstens anpart däri — den uppgår till ej mer än 190 miljoner fraucs. Detta vill med andra ord säga, att blott c:a 5 procent av nyproduktionen av guld kommer till en reell användning. De övriga 95 procentens öde är att vandra från den sydafrikanska, sibiriska eller kanadensiska jordens innandöme till de nästan ännu oåtkomligare underjordiska bankvalven i London, Paris och New York. Och

för att ytterligare tillspetsa paradoxen meddelar rapporten, att den såväl relativa som absoluta kvantiteten av guld, som utnyttjas för industriella och konstnärliga ändamål är stadd i raskt sjunkande — under åren 1920—29 var den relativa siffran 4 gånger högre eller 20 procent av årsproduktionen; tillbakagången torde delvis bero på att guldsmycken icke längre äro så på modet — icke ens den äldste av metaller är undandragen kvinnomodets växlingar.

Det monetära guldet fördelade sig sålunda, att omkring 3,300 miljoner schweizerguldfrancs införlivades med centralbankernas eller vissa regeringars guldförråd. Resten, eller bortåt 1,700 miljoner francs torde ha tillförts valutastabiliseringsfonder eller reserverats för andra likartade ändamål. Bland de länder, som kraftigast ökade sina guld-kassor intager Förenta staterna första rummet med en stegring på 3,447 miljoner schweizerguldfrancs, England andra rummet med en ökning på 2,865 miljoner o. s. v. På femte plats kommer Sverige med 169 miljoner francs. En väsentlig minskning av guldkassan visade å andra sidan Frankrike med ej mindre än 4,287 miljoner schweizerfrancs samt Spanien, vars statsbank under många år uppvisat en anmärkningsvärt stark finansiellt-teknisk ställning, med en minskning av 655 miljoner francs. Det kan slutligen nämnas, att den sammanlagda kända guldbehållningen hos världens penningvärdande myndigheter under 1936 steg från c:a 69 miljarder till omkring 72,3 miljarder schweizerguldfrancs.

De faktiska förhållanden, som i det föregående berörts, ha givit upphov till flera svårlösta problem. I första hand märkes här frågan, i vad mån det rikliga utbudet på guldmarknaden kan förväntas leda till en icke önskvärd kreditinflation med åtföljande överdrivna prisstegringar.

Diskussionen har härvid förts med utgångspunkt från bl. a. professor Cassels bekanta sats, att en ökning av guldproduktionen med 3 % per år vore nödvändig — och tillräcklig — för att upprätthålla världens ekonomiska framåtskridande vid oförändrad prisnivå. Man har härvid fäst uppmärksamheten vid, att guldproduktionen sedan 1932 ökats med genomsnittligen 4,1 % — det sista rekordåret, såsom nämnt, med 13,5 % —, och har ansett sig i detta förhållande finna ett belägg för uppfattningen, att guldförsörjningen f. n. är alltför riklig. Mot den nämnda Casselska teorien kunna visserligen vägande anmärkningar riktas, men det praktiska problemet om den riktiga avvägningen av världens guldförsörjning står dock kvar. Att ett missgrepp begicks, när guldpriset för några år sedan höjdes med 70 %, börjar nu tämligen allmänt erkännas. Men när det gäller frågan, vilka åtgärder, som skola vidtagas för att rätta missgreppet, eller om det överhuvud taget bör rättas, gå meningarna starkt isär.

Den radikalaste åtgärden, och den som professor Cassel — senast i en över hela världen uppmärksammat artikel i *Daily Mail* — förordat, vore naturligtvis att vidtaga en nedsättning av det officiella guldpriset till den nivå, vid vilken ett nytt, med hänsyn till önskvärd-

heten av en konstant prisnivå bestämt jämviktsläge, kunde förväntas inträda.

Emot denna lösning har emellertid den sansade anglosaxiska opinionen — från olika utslag av överdrifter torde här få bortses — anförts väsentligen följande argument, nämligen för det första, att en sådan åtgärd skulle strida mot andan i tremaktsfördraget mellan Förenta staterna, England och Frankrike angående ömsesidigt stöd av valutorna; för det andra att en prissänkning i Förenta staterna skulle kräva vissa lagstiftningsåtgärder; för det tredje att en beskärning av guldpriset skulle vålla väsentliga förluster för Sydafrika, Kanada och Australien m. fl. guldproducerande dominions samt för det fjärde att de engelska statsfinanserna icke f. n. medgäve en sådan åtgärd. Av dessa argument torde det första väl numera efter den nya franska francdevalveringen få lämnas åt sitt värde. Mot det andra kan naturligen anföras, att finnes blott den goda viljan bör en olämplig lagstiftning kunna ändras. Vida större vikt måste däremot tillmätas det tredje och i all synnerhet det fjärde argumentet. Med den omfattning rustningarna nu tagit i ett flertal länder utan att jämsides därmed andra statsutgifter i väsentlig mån beskurits blir ett system med underbalanserade, inflationistiska statsbudgeter för de närmaste åren en normal företeelse runt omkring i världen. Kan denna utveckling döljas genom en försämring av guldets, den värdemätare, som alltjämt åtnjuter det största förtroendet, är detta naturligtvis en utväg, som av mången beträngd finansminister kommer att hälsas med välbehag. Inför det senaste händelseförloppet i Frankrike synes man emellertid berättigad uppställa den frågan, om inflationen i en del länder kan förväntas komma att hålla sig inom sådana gränser, att anknytning ens till en sålunda försämrad värdemätare kan bevaras.

Det kan å andra sidan icke förnekas, att en sänkning av guldpriset i nuvarande — av åtskilliga tecken att döma — tillspetsade och labila konjunkturen vore en vanskligen åtgärd, som alltför lätt kunde skjuta över målet. Det är emellertid ingen lätt uppgift att här söka utpricka en farled mellan Scylla och Charybdis, mellan en svårkontrollerad inflation och en riskabel guldprissänkning. När man exempelvis inom den engelska finansvärlden vågat sig på att skissera huvudlinjerna för en sådan kurs, har det ock skett under öppet vidgående av svårigheterna. Tanken på en planmässig kontroll över guldproduktionen har framskyttat, och säkerligen har den åtskilligt fog för sig. Det största bekymret bleve väl att förvärva Sovjetunionens medverkan därtill. De livligaste förhoppningarna knyts emellertid till de strävanden att lossa världshandelns bojar, som nu göra sig gällande. Om ett ökat varuutbyte och en stegrad varuproduktion komme till stånd, skulle därmed skapas en förutsättning för återställandet av den jämvikt mellan varusidan och penningsidan, som nu gått förlorad.

Men när detta uppslag dryftas, måste man hålla i minnet, att initiativet bör åligga borgenärsstaterna. I handling måste dessa bevisa sin

beredvillighet att byta sitt nu i stor utsträckning sterila guld mot reella nyttigheter. Därmed skulle ock det aktuella problemet om »the maldistribution of gold» få sin naturliga och för alla parter gagneliga lösning. När ett första steg i dylik riktning tagits från svensk sida vid årets riksdag genom det bemyndigande, som givits regeringen att disponera ett betydande belopp av riksbankens guld- och valutaförråd för vissa statliga inköp från utlandet, vittnar detta om en realistisk syn på det nuvarande konjunkturläget ej mindre än om den ärliga vilja till fruktbarande internationell samverkan på det ekonomiska området, vilken besjälar de svenska statsmakterna.

Reklamkongressens facit. Att reklamen tjänar samhället ha vi på sista tiden så ofta fått höra, att själva upprepadet av satsen för många blivit ett tillräckligt bevis för dess riktighet. På en nordisk kongress för reklamfrågor ha ett flertal kända — och även mindre kända — personer vittnat om reklamens förträfflighet i varierande tonarter. Ofta har man därvid exemplifierat reklamen på ett sådant sätt, att ej blott dess avarter kommit i skymundan utan även dess fördelar framstått i den gynnsammaste dager. När exempelvis livsmedelreklamen synas i sömmarna, såsom en föredragshållare utfäste sig, har humbugsreklam och svindel endast med den lättaste hand berörts. Reklamens värde för höjande av hemkultur, folkbildning och trafiksäkerhet ha i stället så mycket utförligare skildrats, och klädkulturens sociala betydelse har ordrikt utlagts på ett sätt, som innebär ett fullständigt kringgående av vad den moderna reklamen egentligen syftar till. Slutsumman har enligt dagspressen blivit idel goda betyg.

Redan i inledningsföredraget till nämnda kongress förklarades, att »begreppet reklam självfallet komme att fattas som liktydigt med sann, sund och vederhäftig reklam». Huvudfrågan, huruvida den moderna reklamen verkligen är sann, sund och vederhäftig, besvarades alltså på det mest positiva sätt, visserligen genom att undvika varje undersökning rörande allbekanta missförhållanden. Reklamen, sådan den faktiskt ej sällan brukar vara, har egentligen knappast kommit under debatt.

Ett typiskt exempel på den ovederhäftiga reklamen bjöds emellertid oavsiktligt redan av en av de första talarna, vilken gick därhän att han förklarade att reklamen överhuvud taget icke vore en merkostnad för näringslivet; den övertog, enligt talaren, andra kostnader inom den distribution, »som både produktionens organisation och mänskklighetens nivå kräver», och arbetade fram nya tillverkningar, andra fördelar att förtiga. Redan detta mystiskt färgade yttande visar, huru föga respekt för erfarenhet och uppenbara sakförhållanden reklamens förespråkare ibland ådagalägga. Ty om något är självklart, så är det väl, att reklamen faktiskt utgör en *merkostnad*, som på ett eller annat sätt måste intjänas, oavsett vilka dess verkningar i övrigt kunna vara. Vad angår argumentet att den arbetar fram nya tillverkningar och arbetstillfällen stå vi härvid utan tvivel

vid frågans kärnpunkt, som måste belysas från nationalekonomisk synpunkt.

Utgångspunkten för varje betraktelse härvidlag måste då vara, att allmänhetens köpkraft är begränsad av dess inkomster. Den som köper mer av en vara måste spara in på andra utgifter. Ingen kan öka sina inköp i alla riktningar samtidigt, reklamen för samtliga varuslag må vara så effektiv som helst. Lockas han av en övertygande reklam att köpa mera kläder eller lägga ner mera på nöjen, måste han ovillkorligen inskränka sig vad födan, bostaden, besparingskontot eller något annat angår. Reklamen ökar ej hans köpkraft. Man iakttar ofta, huruledes reklammännen med all iver söka dränka detta oemotsägliga sakförhållande i en uppsjö av lösa talesätt. Så mycket viktigare är det, att allmänheten ej låter sig duperas, utan vid varje utgift överväger sina egna verkliga behov och gör sig okänslig för den suggestion, som reklamen innebär och som har till syfte, att köparen skall sätta säljarens eller andra främmande intressen före sitt eget. Och lika litet som inköpen kunna arbetstillfällena ökas genom reklam. Den vinst, som ökad omsättning genom reklam medför för *en* säljare, motsvaras nämligen av förlust för dem, som fått sin omsättning minskad. Blott de mest framgångsrika annonsörerna ha vinst. De, som se kunderna gå till annat håll, göra på grund av reklamväsendet direkt förlust, och detta som plus till den bortkastade reklamkostnaden. För samhället i dess helhet är det ingalunda alltid någon fördel, att köparna flockas kring de säljare, vilkas annonser ha största suggestiva kraft.

Naturligtvis *kan* reklamen ställa sig i samhällets tjänst, och det har synbarligen varit sådana fall, som under kongressen med förkärlek framhållits. Men den effektiva moderna reklamen vägledes ofta av andra hänsyn och intressen. Den strängt sakliga reklamen ligger ofta ohjälpligen under. När exempelvis en talare vid kongressen satte såsom mål för reklamen trafiksäkerhetens höjande och diverse ideella, ekonomiska och sociala problem, så är detta blott typiskt för benägenheten att blanda bort korten. Alla förstå vi ju, att reklamen huvudsakligen har helt andra syften, och detta belyses förträffligt bl. a. av ett flertal annonser i samma tidningsnummer, som refererar de välmenande inläggen. En jättereklam exempelvis, med överskrift »Reklam som tjänar Er» avsåg sålunda ett avmagringsmedel, rörande vilket ett flertal tvivelaktiga påståenden lämnas i den mest braskande form. Samma tidningsnummer innehåller även ett flertal *mot varandra stridande* annonser om olika skönhetsmedel. Exemplen skulle kunna mångdubblas. En granskning av de vanliga annonsorganen visar, i huru stor utsträckning den moderna effektiva reklamen syftar att väcka överdrivna, d. v. s. vilseledande föreställningar hos allmänheten.

Den moderna reklamen tjänar huvudsakligen säljaren. Detta glömma ofta de köpare, vilka låta leda sig av dess suggestiva kraft. Att reklamen innebär många fördelar även för det allmänna behöver här ej upprepas; det framhålls ju ideligen och till överdrift. Den är i

varje fall en makt som ej kan ignoreras och som är föga tillgänglig för moraliserande betraktelser. Men att den moderna effektiva reklamen för köparen är en företeelse både på ont och gott samt att den uppfordrar köparen till skärpt uppmärksamhet — därom yttrades intet på reklamkongressen.

Tyskland och Norden. Excellensen Sänders snabba resor kors och tvärs mellan Europas huvudstäder noteras utförligt och med stor precision i den tyska dagspressen. Med regelbundna mellanrum bli de också kommenterade på ledande plats. Så helt nyligen i den välredigerade Leipziger Neueste Nachrichten. Konsolideringen av Sveriges försvar, skriver det sachsiska bladet, har ökat respekten för Sveriges neutralitetsvilja, men samtidigt måste det väcka oro, att talet om ett nordiskt försvarsförbund ofta utgår från såsom förutsättning vad vi i Sverige kalla »krigsfall syd». Tyskland önskar naturligtvis klart besked om att dessa planer, i den mån de alls ha allvarlig syftning, icke innebära en antitysk tendens. Med tacksamhet noterades därför, att utrikesexcellensen kort före sitt senaste Berlinbesök gav besked därom i otvetydig form. Mot bakgrunden av den svenska regeringens sålunda manifesterade klara neutralitetspolitik framstår det emellertid, även från Leipzigs horisont, som dessto mera oförklarligt, att den svenska regeringspressen tillåtes föra ett sådant språk mot Tyskland som verkligen är fallet. Det fulla förtroendet för exc. Sänders statsmannaoord måste i längden rubbas av den brist på disciplin, som fortfarande präglar nyhetsförmedlingen och de ledande uttalandena i den svenska regeringens huvudorgan. — Så lyder i allmänhet kommentaren, vare sig den står att läsa i Berliner Börsen Zeitungs Streiflichter, som signerad artikel på femte spalten av Hamburger Fremdenblatts första sida, som brev från den skandinaviske Berichterstatern till de stora lokaltidningarna i München, Leipzig, Stuttgart eller Köln, och så avspeglas den också i alla de små ortstidningarna, under Hieb und Stich i Niederdeutsche Beobachter eller som Berlinbrev till Pommersche Zeitung etc. etc. Helt visst är det icke endast genom d:r Grassman och hans kolleger i Stockholm, som den tyska pressen informeras om svensk opinion. Svenska tidningar läsas på redaktionerna, och det är ju helt naturligt, att man då, på grund av bristande kännedom om de verkliga förhållandena här hemma, fäster särskild vikt vid Social-Demokratens antipatiska och icke sällan osanna reportage från Tredje riket — om vilket reportage det dock sanningsenligt bör sägas, att dess hätska och stridslustna toner på sistone något dämpats, sannolikt på grund av inskridande från högsta ort.

På senare tid ha de tyska kommentarerna sammanställt Sänders resor med Staunings avvisande av tanken på en nordisk försvarssamverkan, så t. ex. i den nyss anförda spetsartikeln från Leipzig. Utan tvivel är sammanställningen viktig.

Här i Sverige har man (i överensstämmelse med presskampanjen i Köpenhamn mellan Berlingske Tidende — Nationaltidende å ena

sidan och Social-Demokraten — Politiken å den andra) i allmänhet uppfattat Staunings hållning som en motattack mot de svenska och danska försvarspartiernas befarade sympati för planerna att genom generalstabsöverenskommelser eller i varje fall gemensamma ekonomiska skyddsåtgärder i god tid förbereda Nordens neutralitetsvakt under varje tänkbar stormaktskonflikt. Mot alla sådana planer är ju den danska försvarsoviljan ett obevekligt hinder, men Stauning framhäver en annan sida av saken: Danmarks ekonomiska beroende av den danska exportens mottagareländer och oförenligheten av den danska livsmedelsexportens intressen med den svenska trä- och järnexportens under ett europeiskt krig. Det torde icke kunna förnekas, att tankegången är klar och konsekvent, hur ovärdig den än är i sin självuppgivelse, icke minst i den brutala och oslipade form, som folktalaren Stauning givit den.¹

Den danska regeringens förhållande till allmänna opinionen kännetecknas, än mera än vad fallet är med de svenska kollegernas, av stor ömtålighet och snabb reaktion. Opinionsstormen i nordisk press — och väl även vissheten att den svenska regeringen torde mycket oangenämt ha berörts av Lundatalet — kom hr Stauning att rätta den kria, han hade avsett för Stockholmspubliken, men sedan danska Politiken bröstat av det grova artilleriet till hans försvar och hela den tyska pressen givit honom sitt hjärtliga instämmande, blev han mera säker på sin sak: i tidningsintervjuer och till sist i ett tal inför norsk arbetarpublik fullföljde han sin linje från Lundatalet. Och alltjämt instämmer den tyska presskommentaren med djup och rörande enighet. Och det märkliga är, att därvid spelas Staunings »realpolitik» ut *mot* den radikala svenska pressens odisciplinerade Tysklandshets. I varje kommentar av exc. Sandlers europeiska irrfärder får hr Stauning en vacker blomma för sin nordiska isoleringspolitik. För envar som läser dansk tidningspress måste detta i förstone te sig förbluffande. Ty i Danmark är hetsen mot Hitlers Tyskland icke

¹ Staunings Lundatal är tryckt under titeln »Danmark og Sverrig» (Povl Bran-ners förlag, Köpenhamn). Den försvarsvänliga danska uppfattningen finnes sammanfattad i högerledaren J. Christmas Møllers som broschyr utgivna föredrag kort efteråt i Lund (»Danmark og Norden», C. A. Reitzels förlag, Köpenhamn). Christmas Møller intar icke den ståndpunkten, att ett fast försvarsförbund nu vore tänkbart, utan han inskränker sig till att önska »en jævn og almindelig Drøftelse af de fælles Opgaver, som maatte foreligge, om der ikke paa en lang Række Omraader var Opgaver, vi løste bedre i Fællesskab, end naar vi stod alene», alltså ungefär samma krav på förtroliga, icke förpliktande förberedande förhandlingar om gemensamma försvarsfrågor, som Svensk Tidskrift vid flera tillfällen gjort sig till tolk för. Ur Staunings tal skall som belysande endast citeras hans dåliga försvar för det dåliga försvaret: på tal om den tillbakavisade stormningen av Köpenhamn 1658 yttrade S.: »endskønt Danmark som bekendt før har været slet rustet, ligesom nu, lykkedes Ensretningen dog ikke». S. kunde gärna ha tillagt, att Danmarks stora nederlag i det krig, som föregick Roskildefreden, främst var att tillskriva landets dåliga försvar.

isolerad till den socialistiska pressen; där delta icke minst de politiskt nationella bladen i misstänkliggörandet av allt tyskt. Orsaken härtill ligger i öppen dag: det är reaktionen i Danmark inför trycket mot Jyllands sydgräns, en påminnelse om att den Slesvig-Holsteinska frågan måhända ännu icke är slutgiltigt löst, icke ens sedan Tönder i våras för första gången fick danskspråkig majoritet i kommunalförsamlingen och danskspråkig borgmästare.

På mångfaldigt sätt visar det sig, att Tysklands intresse för Norden *icke* — som man i Sverige vanligen tror — koncentrerar sig på Sverige. Den inriktar sig i främsta rummet på Finland och Danmark. — Vad Finland beträffar är ursprunget till detta intresse givet. Det manifesterar sig emellertid ofta nog direkt fientligt till den nordiska tanken. Professor Ahnlund påpekade i en artikel under strecket i Svenska Dagbladet i vintras, hur den tyska tidningspress, som fortfar att skriva Gdingen för Gdynia, numera övergått från att skriva Helsingfors till att skriva Helsinki etc. Detta är symptomatiskt. Vid fjolårets och årets Tagung der Nordischen Gesellschaft i Lübeck kunde samma företeelse konstateras — men så voro också nästan alla deltagarna från Finland finskspråkiga. Vid den utställning över folkliga sedvänjor och bruksföremål, som i fjol var en av kongressens huvudpunkter, fick ingen åskådare intrycket, att det i Finland också finnes en folklig kultur med svenskt språk. Eljest domineras Nordische Gesellschaft's stora mötesdagar av danskarna. Av årets 2,000 utländska gäster voro dessa i flertal; därtill bidraga väl det korta avståndet och de goda kommunikationerna över Gjedserfärjan eller Lilla-Bält-bron. Men viktigare är den hänsyn, som i allt togs till Danmark — vid åtskilliga tillfällen fördes Stauungs lojalitet på tal.

Utän tvivel: för det politiska Tyskland betyder Danmark vida mera än Sverige, trots — eller tack vare — det danska försvarets förfall. Genom sin långa landgräns mot Ryssland har också Finland sin givna plats i Tysklands politiska kalkyl. Ätminstone i denna ideologiska propaganda kommer Sverige först i tredje rummet — men den svenska malmen kan dock i en viss situation högst väsentligt styra Tysklands intresse för vårt land!

”Det svenska gym- I Läroverksstadgan § 177 heter det: »Sökande till **nasiets ryggrad.**» lektorat och adjunktstjänst skall ..... 8) vid allmänt läroverk ... hava under minst två läsår med nit och skicklighet bestritt tjänstgöring till den omfattning som enligt § 133 åligger lektor eller adjunkt, eller ock hava som docent vid universitet eller högskola under minst lika lång tid bestritt tjänstgöring av sådan art som för docent berättigar till lönetursberäkning vid allmänt läroverk, därvid tjänstgöring av olika slag må kunna sammanräknas.»

På senare tid har denna princip om docenttjänstgöringens likvärdighet med tjänstgöring vid läroverk vid åtskilliga tillfällen blivit föremål för diskussion. Principens riktighet har från ansvarigt läroverkshåll ifrågasatts. Ja, man har till och med velat — och i visst

fall lyckats — göra gällande, att docent, som med utmärkta vitsord bestått sin provårstjänstgöring, genom att fortsätta sin akademiska verksamhet under en följd av år snarast blivit mindre skickad att övergå i skolans tjänst än den som med lägre vitsord omedelbart tillträder lärarebefattning.

Det rör sig här om en fråga av mycket stor betydelse icke blott för docenterna själva utan för hela den högre undervisningen i vårt land och inte minst för universiteten. Aktuella fall och en allmänt utbredd osäkerhetskänsla föranleda, att problemet ju förr dess hellre måste göras till föremål för en grundlig och allsidig diskussion.

När läroverksstadgan likställer docenttjänstgöring med lärartjänstgöring betyder detta, att båda undervisningsformerna anses likvärdiga. Och detta på synnerligen goda grunder. Docenttjänstgöring innebär nämligen icke endast hållande av en serie katederföreläsningar utan därjämte »direkt», mera muntlig och personlig undervisning i form av seminarier, proseminarier och propedeutiska kurser. Utvecklingen inom våra universitet under senare år har också visat en tydlig tendens att gynna dessa undervisningsformer på föreläsningens verksamhetens bekostnad. Härtill kommer den direkta, individuella handledning, som det är en självklar sak att docenterna skola ge de studerande, både mer och mindre försigkomna. Härvid är att märka, att det här gäller att undervisa blivande lärare; icke enbart att bibringa dem ett visst kunskapsstoff utan framför allt att ge dem den metodiska handledningen till mera avancerade studier inom de ämnen, där de själva sedan skola bedriva skolmässig undervisning. Är utbildningen av studenter till läroverkslärare — något som varje docent i de ifrågavarande fakulteterna faktiskt bedriver — pedagogiskt sett mindre meriterande än utbildningen av skolpojkar till studenter?

Docenten bör i första hand vara akademisk lärare. Under den tid han innehar docentstipendium är det hans plikt både som tjänsteman och forskare att helt och fullt ställa sig i universitetets och vetenskapens tjänst. Uppställes nu det kravet, att tjänstgöring vid läroverk skall vara obligatorisk för erhållande av lektorat, uppkommer en konflikt som blir olöslig, om ej endera av dessa intressen sättes tillbaka. Ty låt vara att universitetsstatuterna faktiskt medge en viss begränsad läroverkstjänstgöring för stipendierad docent, så måste dock ett försök att förena skolundervisningen med det arbete, som ovillkorligen bör vara en docents huvuduppgift, lända bådadera till avsevärt förfång. En kvalificerad filosofie doktor skulle alltså, därest en rättsvidrig praxis av här antydd art restlöst genomfördes, ställas inför valet att antingen mottaga docentur eller gå direkt ut i skolans tjänst. Följderna ligga i öppen dag. Antingen komma då de mest meriterade filosofie doktorerna att på ett orättvist sätt tillbakasättas för mindre meriterade kamrater, eller också uppstår för våra universitet en allt större svårighet att erhålla kompetenta docenter. En tendens härtill är redan skönjbar vid ett av våra statsuniversitet. Man kan med skäl fråga sig om dylik utveckling verkligen är önskvärd.

Dagens frågor

Förhållandet belyses ytterligare, om man betraktar docenternas utsikter till befordran inom universiteten själva. I regel tillsätts de ordinarie professurerna med män i 40-årsåldern. Varje professur ledigförklaras alltså genomsnittligt vart 25:e år. Den längsta tid under vilken en docent kan få uppbära stipendium är sju år. Härav framgår, hur begränsade möjligheterna att vinna professorsbefordran äro. Då en filosofie doktor av intresse för sin vetenskap fortsätter som docent vid universitetet, räknar han icke med en professur som en given avslutning, såvida han icke är privatförmögen eller en mycket självsäker man. Framtiden som lektor ter sig i de flesta fall som självklar; möjligheten att bli lektor är i de flesta fall en nödvändig förutsättning för att en person skall våga sig på att bli docent.

Inom vårt svenska undervisningsväsende intaga lektorerna genom de höga kompetensfordringar som ställas på dem en särställning. Inom våra läroverk och inom det svenska kulturlivet överhuvud taget, sådant det dess bättre alltjämt florerar landet runt, ha lektorerna sedan gammalt intagit en rangställning och utfört en mycket betydelsefull kulturgärning. Denna insats har till mycket stor del sin grund i utbytet mellan universitet och gymnasier. Docentkåren har skänkt de svenska gymnasierna många, ja måhända flertalet av deras mest framstående lärare, och å andra sidan ha många vetenskapligt meriterade lektorer som professorer återbördats till universiteten.

Till undvikande av varje missförstånd skall emellertid omedelbart och klart utsägas, att härmed ingalunda avses, att inte nödig hänsyn bör tagas till undervisningsskickligheten. Utan tvivel inträffar det ej sällan, att docenter äro åtminstone relativt sett mindre fallna för läroverkslärarens uppgift, likaväl som doktorer utan docentförordnande kunna vara överlägset skickliga som läroverkspedagoger. Syftemålet kan icke vara att utan vidare ställa docenterna i en överklass utan blott att reagera mot en tendens att deklassera docenttjänstgöringen som meritering för läroverkslärarbanan. Tilläggas bör även att resonnemanget här ovan främst har avseende på stipendierade docenter, ej på titulärdocenterna utan någon undervisning vid universiteten eller högskolorna.

Statsrådet Engberg yttrade vid en skolinvgning på Visingsö den 18 juli 1935: »Det kan nämligen aldrig nog kraftigt betonas, att det svenska gymnasiets ryggrad är en högt och väl utbildad lektorskår, som genom sin dokumenterade förtrogenhet med vetenskaplig forskning lägger upp undervisningen på ett högre plan. Hur det än är, betyder tillgången på en vetenskapligt fullt utrustad elit vid gymnasiet och i dess arbete en garanti för att de bildningsmål, som nu en gång äro för gymnasiet föreskrivna, verkligen kunna nås.»

Från vår högsta kulturvårdande myndighet har därmed i klara, tydliga och sanna ord den vetenskapliga meriteringens värde fastslagits. Men om de, som bära ansvaret för vårt undervisningsväsendes framtid, verkligen önska att vetenskapligt skolade krafter knytas till våra gymnasier, och att docenterna icke av ren självbevaringsdrift

bringas att undfly universiteten efter blott något års tjänstgöring, då ligger det makt uppå, att vägen dit icke stänges eller av ovist nit försvåras för de vetenskapligt bäst meriterade av lektorsaspiranterna: universitetens docenter.
H. F.

De svartas världsdela. I sitt briljanta arbete, »Folken i maskintidsåldern», har Gustaf Olsson kallat Afrika för det »20:e århundradets framtidsland». Den dag, då kapitalet i betydligt större omfattning än hittills söker sig vägen till de svartas världsdela, måste dennas insats i världsproduktionen uppenbarligen radikalt förändras. Den stora frågan är emellertid, i vad mån de skapande krafterna skola tämligen ostört få verka eller om konflikter skola förhindra västerländsk civilisation och teknik att helt göra sitt inträde i detta ofantliga område.

Ytligt sett verkar det onekligen som om européernas grepp om Afrika i det stora hela vore så starkt, att ingen anledning finnes att frukta, att den etiopiska rörelsens stridsfanfar från 1900-talets början, »Afrika åt afrikanerna», med framgång skulle kunna återskalla från någon ny panafrikansk rörelse. Detta så mycket mer som förutsättningarna för en dylik obestriddligen ännu förefalla att saknas, trots de hotfulla rykten i telegrammen då och då om en ökad förbittring bland de underkuvade färgade raserna och trots exempelvis islams snabba spridning i Afrika. Eller är denna tro på att världsdelen alltjämt skall kunna bibehållas under europeiskt inflytande en illusion, som har sin grund i felaktiga föreställningar om problemkomplexen?

En del svenska tidningar och ett par tidskrifter ha visserligen under de senaste åren ägnat ett glädjande stort utrymme åt vad som passerar utanför vårt eget lands gränser, men vår världspolitiska litteratur är ganska fattig både kvalitativt och kvantitativt. I fråga om Afrika har dock en svensk läsare sedan i julis att tillgå fl. d:r Karl Hildebrands mäktiga arbete: *Afrika. Kolonialmakter och infödda folk* (Gebers). Det sätt på vilket d:r Hildebrand löst sin krävande uppgift gör hans bok till ett verkligt standardarbete. Inte minst är det ett utmärkt uppslagsverk: man får t. ex. reda på de olika staternas och besittningarnas historia, deras yttinnehåll, folkmängd, handelsbalans, kommunikationsväsende, rasblandning och överhuvud allt statistiskt stoff, som är ganska nödvändigt för att läsaren skall få en totalvy av världsdelen. Man är i det sammanhanget ytterst tacksam för att Hildebrand starkt betonar, hur osäkra de flesta siffrorna härvidlag äro: så variera, för att taga ett enda exempel, olika auktoritetens uppgifter om Abessinienens folkmängd från 4 till 13 millioner!

Verket har sitt största värde däri, att förf. ingående analyserar frågor, vilkas lösning utgöra fundamentala betingelser för att världsdelens utveckling skall bli gynnsam både för de vita och de svarta raserna. Att de infödda själva ännu skulle kunna reda sig utan de vitas hjälp, anser nämligen Hildebrand på goda grunder som en utopi. Satsen om att de vita och infödda behöva varandra har vis-

serligen till leda återkommit i diskussionen härom, men är därför icke desto mindre sann. Den stora frågan är f. n. ej heller, *om ett samarbete mellan de olika raserna alltjämt skall äga rum utan i vilka former detta bör ske.*

Hildebrand understryker starkt, hurusom stormakterna efter världskriget alltmer kommit till insikt om de vitas skyldigheter mot de infödda folken. Ett nytt släkte av kolonialpolitiker har vuxit upp, som strävar att bevara infödingarnas nedärvda institutioner och seder, män som betona att olika folk och raser måste visa en helt annan respekt än förr för varandras egenart och åskådningar. Hildebrands kapitel om folkundervisningen och missionen visar emellertid, att meningarna alltjämt äro mycket delade beträffande sådana vitala frågor som folkundervisningens mål och metoder. Medan några anse det överhuvud onödigt att höja de afrikanska folkens bildningsnivå, anse andra — så t. ex. i det officiella brittiska programmet — att de färgades ställning både materiellt och själsligt måste förbättras. Men medan engelsmännen mest intressera sig för folkundervisningen i allmänhet men inte gärna vilja använda de infödda i administrationen, söka fransmännen främst att utbilda en infödd elit, varur en del tjänstemän kan rekryteras. Att under sådana förhållanden spå någonting om den framtida kulturella nivån bland Afrikas svarta är omöjligt, och det är ej heller lönt att spekulera över möjligheterna att minska klyftorna och därmed spänningen mellan de olika kulturerna.

Motsättningarna mellan de svarta och vita har emellertid, som Hildebrand med all tydlighet påvisar, sin kanske främsta orsak i den exploatering av de svartas arbetskraft som försiggått och alltjämt i stor utsträckning försiggår. Slaveriet är visserligen formellt förbjudet inom de europeiska besittningarna men florerar ändå på vissa håll. Kolonialmakternas arbetarpolitik i allmänhet har även varit av sådan art, att den ej kan undgå att väcka mycket starka betänkligheter. Vad förf. härom anför från exempelvis portugisiska Afrika eller Kongostaten talar om en tvångsrekrytering, som knappast kan kännas mindre hård än den rena livegenskapen. Ätminstone alla ledande kolonialmakter synas dock äntligen ha erkänt nödvändigheten av ett effektivt ingripande i arbetsavtalen till gagn för arbetarnas hälsa. Så har bl. a. i franska Västafrika en skyddslagstiftning skapats, som nog kan mäta sig med även den modernaste europeiska. I Sydafrika däremot — det land där fortfarande segregationsprincipen råder, d. v. s. att de vita och svarta ej alls böra ha någon beröring med varandra — straffas färgade infödingar för strejk men ej de vita! Ej att undra på att spänningen mellan raserna här är driven till sin spets. Nog måste det även kännas bittert för t. ex. en utmärkt skicklig jurist av negerras, att han ej kan erhålla politisk rösträtt i motsats till den mest tjockskallige vite medborgare.

I sådana områden, där asiater utgöra en relativt betydande del av arbetskraften, bli förhållandena ännu mer komplicerade. I Kenya är sålunda irritationen mellan européer och indier ytterst stark; i Syd-

afrika utgöra de asiatiska befolkningselementen en påtaglig orosfaktor o. s. v.

D:r Hildebrand hävdar med kraft den åsikten, att det fordras samarbete mellan de vita och färgade för att Afrikas rikedomar i högre grad än hittills skola komma alla till godo. Men ett samförstånd kan enligt hans mening aldrig nås, om de infödda arbetarna betalas uselt. Tvärtom är det ett rent europeiskt intresse att afrikanernas köpkraft höjes. Intill dess komma japanernas billiga varor att undantränga de dyrare om också bättre varor, som tillverkas i Europa. Den som studerar det nyss utkomna, av Mitsubishi-byrån publicerade verket »*Japanese trade and industry*», skall finna hur oerhört raskt den japanska exporten till Afrika ökats under de senaste åren. För de vita är det ej så roligt att nödgas konstatera faktum. De svarta däremot äro nog tacksamma för att deras begränsade resurser förslå åtminstone till vissa inköp. En engelsk läkare i Tanganjikaterritoriet har också öppet förklarat — enligt Z i s c h k a s lärarika bok *Kampen om bomullen* — att Japans billiga gummiskor och billiga bomullskläder utträttat mer mot skadedjur och farsoter än Englands kolonialarbete under det sista århundradet!

Japanerna ha sålunda — om ock omedvetet — bidragit till att öka folkmängden. Befolkningsfrågan är f. ö. ett av de viktigaste problemen i Afrika, som onekligen förefaller vara för glest bebyggt. Nästan överallt klagas nämligen över brist på arbetare. Hur denna svårighet skall kunna avhjälpas är dock svårt att se. Här och var lyckas visserligen företagen få tillräcklig rekrytering till näringslivet, men folkflyttningarna verka ofta upplösande på familjelivet i byarna och äventyra därigenom den framtida folkökningen. Ej sällan ha mycket drastiska förslag framkastats för befolkningsfrågans lösning, vilken uppenbarligen kräver lika mycket insikt från de styrandes sida som åsidosättande av kortsynta privata intressen.

Hildebrand vidrör ej närmare det vanskliga spørsmålet om de förändringar i de europeiska staternas maktställning, som inom den närmaste tiden kunna tänkas inträffa. Dock beröres en för det engelska imperiets framtid så väsentlig faktor som förhållandet mellan Storbritannien och Egypten. Trots att en viss harmoni mellan de båda staterna efter augustifördraget 1936 onekligen råder, anser H. att agitationen emot engelsmännen snart kommer att återuppblomma. Med kännedom om wafdpartiets antecedentia synes onekligen en dylik spådom rätt plausibel, men det bör framhållas, att nationalistpartiet numera förefaller desorienterat och splittrat samt dessutom alltmer torde inse faran av att gå alltför bröstgäns till väga mot britterna. Vad förmår ett ensamt Egypten vid en konflikt mot en stormakt, t. ex. Italien? Egypterna måste ha fått bittert erfara, att när de vunnit en länge efterlängtd frihet (statssuveränitet) så synes framtiden realiter ovissare och farofylldare än kanske tillförne.

Även den spanska krisens utgång kan högst ödesdigert förändra situationen för vissa kolonialmakter. Ett nationalistiskt Spanien i exempelvis försvarsallians med Italien och Tyskland skulle kunna

Dagens frågor

göra läget kritiskt för både England och Frankrike å det hav, som italienarna börjat kalla »mare nostrum». De länder, som icke behärska Medelhavet, få det i framtiden sannerligen långtifrån lätt att hålla sig kvar i Afrika, i varje fall ej i Nordafrika — härom kan hänvisas till Margret Boveris glänsande studie *Das Weltgeschehen am Mittelmeer*.

Medan Hildebrand i allmänhet trots allt är tämligen optimistisk i fråga om möjligheterna att tillvarataga Afrikas slumrande om också mycket svårberäknliga rikedomar, fruktar han starkt att utrikespolitiska förvecklingar skola störa den normala produktionens gång. Han hyser bl. a. farhågor för att en italiensk-engelsk kraftmätning i Afrika ej länge låter vänta på sig. En källa till oro finner han också i Tysklands krav på kolonier. Han tror dock inte mycket på möjligheterna för Hitler att vinna resonans härvidlag — inte ens Portugal anser han vara villigt avstå från sina besittningar, trots att de ej skötas »tillräckligt energiskt och rationellt»; förf. anför för övrigt en mängd intressanta fakta, som tydligt ådagalägga, att de — särskilt vid fredsförhandlingarna — fällda beskyllningarna mot tyskarna för att ha varit dåliga och hänsynslösa kolonisationsföretagare i det stora hela varit missvisande och orättvisa. Italienarna sakna däremot enligt Hildebrands uppfattning ofta känslor för de inföddas människovärde; så länge ändring häri ej inträder lära väl de färgade i framtiden ej tveka att gå till öppen revolt mot sina vita herrar. På dessa senares »klokhets, fördomsfria prövning av reformförslag och framsynthet vila förhoppningarna om en stor framtid för Afrikas folk» heter det till slut i Hildebrands bok — ett oundgängligt verk för den, som vill bilda sig en djupare uppfattning om den stora svarta kontinenten.

Jean Braconier.